

ЭХЭН ҮЕИЙН Л.ВИТГЕНШТЕЙН ТӨГС ХЭЛНИЙ ТУХАЙ ФИЛОСОФИ ОНОЛ БОЛОВСРУУЛСАН АСУУДЛААС

Магистрант Б.Банзрагч Батлан хамгаалах их сургуулийн
Нийгмийн ухааны тэнхимийн багш

Түлхүүр үгс: Төгс хэл, Атоман факт, Молекулан факт, Молекулан өгүүлбэр, Атоман өгүүлбэр, Ертөнцийн дүр

Товч утга: Энэ өгүүлэлд эхэн үеийн Л.Витгенштейн аналитик судалгаа явуулж эхэлсэн шалтгаан хийгээд түүний хэлний философийн гол гол үндэслэл, ойлголт, онтологи үзэл баримтлалыг шинэжлэв.

Уламжлалт метафизик системийг үр ашиггүй хэмээн үнэлж, оронд нь шинжлэх ухаанч шинэ дэг журамд үндэслэсэн тийм философи бий болгох зорилт тавьсан «позитивизм» хэмээх философи чиглэл XIX зууны 20-30-аад оноос гарч ирсэн билээ. Энэ философийг үндэслэгч францын философич О.Конт үзэгдлүүдийн мөн чанар, шалтгаант холбоог нээх зорилт тавьдаг уламжлалт шинжлэх ухааны метафизик аргазүйг таягдан хаяж, улмаар үзэгдэл, фактуудын хоорондох төсөө ба дараалал тогтоохыг чухалчилдаг позитив аргазүйг дэвшүүлсэн байна.

Гэхдээ О.Контын үндэслэсэн анхны позитивизм нь шинжлэх ухааны мэдлэг бий болоход уг мэдлэгийн физик (объектив) талыг онцлоод бусад чухал талын ач холбогдлыг орхигдуулсан дутагдалтай аж. Тухайлбал шинжлэх ухааны мэдлэг бүрдэхэд уг мэдлэгийн өвөрмөц хэл нь чухал ач холбогдолтой байдгийг анхны позитивизм авч үзээгүй. Тэгвэл чухамхүү энэ дутагдлыг засахад австри-английн философич Людвиг Витгенштейн (1889-1951) чухал хувь нэмэр оруулсан байна. Энд тэрээр 1921 онд анх хэвлүүлсэн «Логик, философийн шастир» зохиолыг нь онцлох шаардлагатай байдаг.

Л.Витгенштейний хэлснээр, “4.003. Философийн ном зохиолд гардаг ихэнх өгүүлбэр болон асуудал худлаа бус, харин утгагүй байдаг. Чухам иймд л тийм төрлийн асуудлуудад ерөнхийдөө хариулах боломжгүй, харин гагцхүү тэдгээрийн утгагүйг тогтоож болдог. Философичидын ихэнх өгүүлбэр болон асуудал бол хэлний логикийг бид ойлгоогүйд үндэслэсэн байдаг”.¹

Энэ ишлэлээс дүгнэлт хийвэл шинжлэх ухаан бол объектийг буюу физик зүйлийг танин мэдсэн үр дүн биш, харин тэр объектийн тухай өгүүлбэрийн утгыг авч үзэхүй байдаг.

Миний хувьд Л.Витгенштейний илэрхийлсэн ийм үзлийг зөвтгөхөд чиглэсэн нэг баримт дурдъя. Олон олон фактыг хялбархан шалгах боломжгүй байдаг. Гэхдээ фактыг заах чадамжтай өгүүлбэр олон байдаг. “Хажуугийн өрөөнд гурван хүн байна” гэсэн өгүүлбэр дагуу хажуугийн өрөөнд орох юм бол тэнд гурван хүн байх бололцоотой. Бас: “Ертөнцийн бусад гараг дээр ч амьдрал байдаг” гэсэн өгүүлбэрийн утга нь хэдийгээр бид өөрсдийнх шигээ амьдралын шинж тэмдгүүдийг олж илрүүлж чадаагүй байгаа ч тийм нээлт гарвал уг өгүүлбэрийн үнэн гэдгийг харуулах болно. Тэгэхлээр тэр өгүүлбэр ядаж утга зааж байна.

Гэтэл бас утгагүй өгүүлбэрүүд байдаг гэж Л.Витгенштейн үзсэн. Философич хүн абсолютын тухай ярилаа гэхэд тэр нь ямар нэгэн фактад хамаарахгүй, факт заах чадамжгүй, өөрөөр хэлбэл утгагүй өгүүлбэрүүд байдаг тухай жишээ тэрээр дурдсан юм.

¹ Ludwig Wittgenstein. *Tractatus Logico-Philosophicus*. P., 31
(First published by Kegan Paul (London), 1922. SIDE-BY-SIDE-BY-SIDE EDITION, VERSION 0.25 (NOVEMBER 8, 2011), containing the original German, alongside both the Ogden \Ramsey, and Pears\McGuinness English translations).

Тийнхүү Л.Витгенштейний үзлээр философи бол мэдлэг, үр дүн, онол бус юм. Харин тэр нь баримтуудыг тайлбарладаг хэрэгслээр дамжуулан, тэдгээрийн балархайгаар харагдах байдалд тодруулга хийх янз бүрийн аргын буюу өгүүлбэрийн цогц мөн. Үүнийг дараах ишлэлээс тодорхой харж болно: “4.112 Философийн зорилго бол бодлуудын логик тодруулга мөн. Философи бол сургаал биш, харин үйл ажиллагаа мөн. Философийн бүтээлүүд угтаа тайлбарлалуудаас бүрддэг. Философийн үр дүн бол “философийн өгүүлбэрүүд биш”, харин өгүүлбэрүүд тодорхой байдалд хүрэхүй мөн. Ихэнхдээ бүрхэг бүдэг, балархай бодлуудыг философи тов тодорхой, илт болгохыг шаарддаг.”² Уг зорилгыг шийдвэрлэхийн тулд хэлэхүйг шүүн тунгаах тусгай практик буюу анализ бүтээгдсэн аж. Философи бол “бодлуудын логикийг тодруулах”-ад чухал үйл ажиллагаа мөн учраас философийн асуудлууд болон хүндрэлүүдийн ихэнх нь “хэлнийхээ логикийг бид ойлгоогүй”-ээс үүсдэг хэмээн тэрээр үзсэн байна.

Философийн үйл ажиллагаа нь өөртөө “утгагүй өгүүлбэр”-ийг агуулж байдгаас өгүүлбэрийг шинжилж, ангилах шаардлага гардаг гэж Л.Витгенштейн үзсэн юм. Тэгээд тэрээр: эх хэлний өгүүлбэртэй зохиомол хэлний өгүүлбэр адилгүйг онцолсон төгс хэл зохиох зорилт тавьсан билээ. Тэдгээрийг (утгагүй өгүүлбэрүүдийг) арилгахын тулд аливаа өгүүлбэр болгоныг, нийлмэл байдлын хэмжээ түвшинг бодит байдлын хамгийн энгийн элементүүдийг дүрсэлж байгаа тийм атоман фактуудад буюу атоман өгүүлбэрүүдэд хөрвүүлэх утга бүхий анализын практик зайлшгүй гэж үздэг. Тийм байдлаар, ерийн хэлний бүтцүүдийг тодруулах зорилт бол тэдгээрийг (ерийн хэлний бүтэцүүдийг) логик байдлаар төгс хэлэнд хөрвүүлэх явдал мөн.

Людвиг Витгенштейн эх хэлний логик талыг шинжилж үзээд: хэлэхүйд хэрэглэж буй янз бүрийн нэр томъёоны утгыг болон тэдгээрийн хоорондын логик холбоог бүрхэгдүүлснээс утгагүй хэллэг үүсэх, будлиан тарих байдалд хүргэж байна гэсэн дүгнэлт хийжээ (үнэхээр ч жишээ нь: «хөдөлгөөн» гэдэг үг ерийн яриа, физикийн онол, философи зэрэгт өөр өөр утгатай байдаг билээ).

Энэ тухай асуудлыг илүү тодруулья. «Логик, философийн шастир»-т Карл Поппер дараах байдлаар үнэлгээ өгсөн байдгийг зарим судлаач тэмдэглэхдээ: “хэрэг дээрээ философийн юмуу метафизикийн гэгдэх бүх өгүүлбэр хуурмаг өгүүлбэрүүд байсан юм гэдгийг Л.Витгенштейн харуулахыг эрмэлзсэн. Үүний учир нь тэдгээр өгүүлбэр (үнэн ч биш, худал ч биш) утгагүй гэсэн ангилалд багтаж байгаад оршино. Бүх нийлмэл (молекулан) өгүүлбэр нь атоман фактыг дүрсэлдэг атоман өгүүлбэрүүд буюу энгийн (элементэн) өгүүлбэрүүдийн үнэн эсэхийн функци (үйл) байна. Нөгөө талаар, нийлмэл өгүүлбэр бүрийг туршлагаар тогтоогддог эсвэл няцаагддаг, мөн атоман фактыг дүрслэх энгийн “хүүрнэл өгүүлбэр” (statements-протокол өгүүлбэр)-үүд болж чаддаг *атоман өгүүлбэр* болгож ямар нэгэн байдлаар хөрвүүлэг хийж болох байжээ. Хэрэв бид өгүүлбэрийг “туршлагын хүүрнэл өгүүлбэр” гэж ярьж байгаа тохиолдолд энэ нь ганц бодит туршлагыг хэлж байгаа юм биш, бас туршлагаар тогтоогдох чадамж бүхий байдал (чадамж бүхий өгүүлбэр)-ыг заасан хэрэг. Бүх нийлмэл өгүүлбэр үнэн эсэхийн функцигэй холбоотой тул дедуктив хэлбэр, хүүрнэл өгүүлбэрүүд гэж бид хэлэх хэрэгтэй. Утгын тухай энэ ангилалд үл хамаарах бусад бүх өгүүлбэр угтаа утгагүй байх болно.”³

Америкийн философич Г.Е.Анскомбигээс ишилсэн энэ зүйл «Логик, философийн шастир»-ын хамгийн ерөнхий санааг илэрхийлж байна гэж үзэж болно. Учир юу гэвээс энд хэлний дүрийн (picture) тухай онол харагдаж байгаа юм. Энэ санаан дахь хэллэгийн цогц онол наанадаж хоёр онолын нэгдэл байдаг. Үүнд, элементэн хэллэгүүдийн “дүрийн тухай

² Ludwig Wittgenstein. *Tractatus Logico-Philosophicus*. P. ., 40 First published by Kegan Paul (London), 1922. SIDE-BY-SIDE-BY-SIDE EDITION, VERSION 0.25 (NOVEMBER 8, 2011), containing the original German, alongside both the Ogden \Ramsey, and Pears\McGuinness English translations.

³ G.E.M.Anscombe. *An introduction to wittgenstein's tractatus*. New York. 1967. P. 25

онол” (юмсын элементэн төлөвийн логик дүр зураг), мөн элементэн биш хэллэгүүдийн дескрипци болох тус тус хэллэгүүдийн үнэн эсэх, тэдгээрийн функцийн онол (молекулан хэллэгүүд) зэрэг юм. Эндээс үзвэл Л.Витгенштейнийхээр элементэн хэллэгүүд бол энгийн ажиглалтыг илэрхийлдэг хүүрнэл өгүүлбэрүүд мөн.

Логикийн хувьд төгс хэл зохиох зорилт бүхий «Логик, философийн шастир» дахь уг төсөлд дараах хэдэн зарчим уг хэлний үндсэн зарчмуудыг тодорхойлдог болохыг зарим судлаач тэмдэглэсэн байдаг.⁴ Үүнд, 1-рт, ийм төгс хэлний аливаа өгүүлбэр нэг бол элементэн (атоман) төлөвтэй, эсвэл нийлмэл (молекулан) төлөвтэй байдаг..Тэд элементэн өгүүлбэр нь тодорхой юм бүр өвөрмөц шинжтэй байдгийг, мөн өөр юмтай тодорхой харилцаатайг илэрхийлж, харин нийлмэл өгүүлбэр нь логик холбоосоор, нэн түрүүнд (математик логикт боловсруулагдсан) нийтлэгийн ба оршихуйн кванторын тусламжтайгаар хэд хэдэн өгүүлбэрийг нэгтгэн холбосны үр дүнд бий болдог гэж тайлбарладаг байна. 2-рт, төгс хэлний аливаа нийлмэл өгүүлбэрийн үнэн, худлын тухай асуудал бол түүнийг бүрдүүлж буй элементэн өгүүлбэр тус бүрийн үнэн, худлын тухай асуудал мөн. 3-рт, элементэн өгүүлбэрүүд логикийн хувьд бие биенээсээ тусгаарлагдмал байдаг. Өөрөөр хэлбэл тэдгээрийг нэгээс нь нөгөөг нь дүгнэн гаргаж авч болдоггүй. 4-рт, мөн энэ хэлэн дэх өгүүлбэр бол хэлний “атом” юм.

Математик логикт яригддаг «хэллэгийн функци» гэдэг нэр томъёог Л.Витгенштейн философид хамааруулан ярьсны учир юу вэ? гэсэн асуулт бид энд тавьж болно. Үүний учрыг тайлбарлах нэгэн санаа А.Тарскийн бүтээлд бий. “Аливаа шинжлэх ухааны онол бол үнэн гэж хүлээн зөвшөөрөгдөж байгаа, бас тогтоогдсон өгүүлбэрүүд, хууль юм уу энгийн өгүүлбэрүүд гэж нэрлэж болох илэрхийллийн систем мөн”⁵. Ийм учраас төгс хэлний зарчмууд бол өгүүлбэрүүд шинжлэх ухааны шинжтэй байгаа эсэхийг тогтоох чухал функци бүхий байдаг. Түүнээс гадна эдгээр зарчим янз бүрийн “атоман факт” хоорондын харилцааны анализыг гол нөхцөл болгож байгаа нь фактуудын онтологи бүтэц бол илэрхийллүүдийн логик бүтцэд захирагддаг, бодит байдал бол хэлний бүтцэд тусдаг гэж арга зүйн хувьд заадаг. Тийнхүү Л.Витгенштейнийхээр философи бол ерөнхийдөө хэлний шүүмж болж байдаг.

Л.Витгенштейн шинжлэх ухааны логик төвшинд яригдах онтологи ертөнцийн дүрийг дээрх үндэслэлүүд дээр тулгуурлаад бий болгосон байна. Энэ тухай Л.Витгенштейн: ертөнц атоман бүтцүүдийг агуулж, фактуудаас бүтдэг. «(1) Ертөнц бол байршил бүхий юм мөн»⁶. «(1.1) Ертөнц биесийн цогц бус, харин баримтуудын цогц юм». Энэ нь логик *холбоосууд* эхлээд ертөнцөд (уг тохиолдолд логик орон зайд орших ертөнц) угаас байж байдгийг илтгэж байна. Харин дараа нь «(1.2) ертөнц фактууд болж хуваагддаг» ажээ. Эдгээр ишлэлээс дүгнэн хэлбэл Л.Витгенштейний ярьж буй ертөнц бол сонгодог философид өгүүлдэг (матери эсвэл платоны санаа гэх мэт) ямар нэг объектив ертөнц биш, харин өгүүлбэрүүдийн утгаар илэрдэг мэдлэг, өөрөөр хэлбэл мэдлэгийн ертөнц мөн.

Л.Витгенштейний «факт» гэсэн ойлголтонд анхаарлаа хандуулцгаая.

Факт бол байршил бүхий юм болж байгаа бүхэн мөн гэж Б.Рассел бичжээ. Гэхдээ “байршил бүхий юм” гэдэг нь ямар утгатай байж болох вэ? Энэ тухайд Б.Расселийн

⁴ Жишээ нь: Ц.Гомбосүрэн. *Шинжлэх ухааны философийн позитивист ба постпозитивист чиглэлүүд*. УБ., 2004. 84 дахь талд энэ тухай үзнэ үү

⁵ Альфред Тарский. *Введение в логику и методологию дедуктивных наук* М., 1948. С 31

⁶ Людвиг Витгенштейн. *Избранные работы / Пер. с нем. и англ.*

В.Руднева. М.: Издательский дом «Территория будущего», 2005. Энэ номноос уг афоризмыг (ЛФТ) орос руу орчуулсан хэд хэдэн орчуулгын шүүмж, мөн бас нэг хувилбартай танилцаж болно. 1957 онд Орос хэлэнд трактатыг буулгахдаа, Герман хэлний “Die Welt ist alles, was der Fall ist.” гэдгийг “**Мир есть все то, что имеет место [1958]**” ба “ Мир есть все то, что происходит [1994]”, бас уг дурьдан буй номонд “Мир — это все, чему случается быть.” гэж бичжээ. Харин Англи хэлний хэд хэдэн орчуулгад бүгд адилхан “The world is all that is the case.” Зөвхөн энэ тохиолдолд бид 1957 оны орос орчуулгыг дагсан болно.

бичсэнээр “факт бол өгүүлбэрийг үнэн болгодог зүйл мөн”⁷. Иймд факт бол ямар нэг анхдагч зүйлд, өгүүлбэрт харилцах харилцаанд туслах шинжтэй зүйл ажээ. Өгүүлбэр фактуудтай ямар харилцаатай байдаг вэ? гэсэн асуулт тавьж болно. Б.Расселийн үзэж буйгаар, төгс хэлний хүрээ болох логикийн бүтэц нь ертөнцийн бүтэцтэй адил байх ёстой. Энэ үзэл санааг Л.Витгенштейн эцэст нь хүртэл хөгжүүлсэн. Тэрбээр өгүүлбэр бол фактын логик фото зураг, дүрслэл, дүр төрхөөс өөр юм биш гэж үзсэн.

Бүх зүйл тодорхой мэт боловч даруй бэрхшээл энд үүсч болно. Жишээ нь: «бүх хүн үхдэг» гэдэг өгүүлбэрт бүрэн нийцдэг баримт бий билүү? «Дэлхий бол ертөнцийн төв мөн» гэдэг өгүүлбэр эртний грект болон дундад зууны Европод үнэнд тооцогдож байсан шүү дээ. Энэ тухайд юу гэх вэ?. Харин энэ тухай «Логик, философийн шастир»-т нарийвчлан авч үзээгүй. Учир нь, факт бол байршил бүхий юм мөн гээд л Б.Рассел, Л.Витгенштейн орхисон гэж судлаачид тэмдэглэсэн байдаг.

Эндээс дараах зүйлийг харж болно. Хэрэв бид уг өгүүлбэр үнэн эсэхийг мэдэхийг хүсвэл өгүүлбэрт яригдаж байгаа тэр фактыг олох ёстой гэсэн үг. Хэрэв ертөнцөд тийм факт байгаа бол өгүүлбэр үнэн, байхгүй бол худлаа болно. Чухам энэ бодол эргэцүүлэл дээр логик атомизм үндэслэгдэж байна.

Б.Расселийн эл дүгнэлтийн үндэслэгээ болох зүйлийг Л.Витгенштейний философидолтоос дурдъя. Л.Витгенштейний анхаарал төвлөрч байсан хамгийн гол зүйл ертөнц өөрөө өөртөө байгаа нь төдийгүй, өгүүлбэрийг үнэн болгодог тэдгээр фактын ертөнцтэй хэл харилцах харилцаанд байдаг. Л.Витгенштейн «(1.11) ертөнц фактуудаар буюу факт болж байгаа бүхнээр тодорхойлогддог» хэмээн тунхагладаг. Фактууд бол өгүүлбэрт яригдаж байгаа бүхэн мөн.

«(4.04) Өгүүлбэрт хэдий чинээ янз бүрийн хэсгүүдийн яг чанар байна, тэдгээрт төдий чинээ түүний дүрсэлдэг нөхцөл байдал бий».⁸ Үүнийг жишээлбэл, үүнд: “сүх бол сүхний тархи болон ишнээс бүтдэг” гэдэг энэ өгүүлбэр «сүх» хэмээх оршин байгаа фактыг дүрсэлж байна. Энэхүү өгүүлбэрийг хэсэг болгон задалвалаас: сүх тархинаас бүтдэг, сүх ишнээс бүтдэг гэсэн хоёр өгүүлбэр гарах бөгөөд тэдгээр нь тус тус нөхцөл байдлыг (яг чанарыг) дүрсэлж байна. Төгс хэлний бүтэц ертөнцийн бүтэцтэй ингэж адилсдаг тухай Л.Витгенштейн тайлбарлажээ.

Л.Витгенштейний үзэж буйгаар, «(2.161) дүрслэгдэж байгаа юмны дүр (picture) болохын тулд дүрслэл нь дүрслэгдэж байгаа зүйлтэйгээ ижилхэн (адилсаг) байх ёстой».⁹ Өөрөөр хэлбэл дүрслэгдэж байгаа юм бол факт, харин дүрслэл бол өгүүлбэрийн бүтэц мөн. Энэ адилсаг зүйл бол факт ба өгүүлбэрүүдийн бүтэц мөн гэдэг нь дээрх жишээгээр давхар нотлогдож байна.

Мөн Л.Витгенштейн: “(4.021) өгүүлбэр бол бодит байдлын дүр мөн, яагаад гэвэл хэрэв би тухайн өгөгдсөн өгүүлбэрийг мэдэж байвал түүнд төсөөлөгдсөн юмсын төлөв байдлыг мэдэж байна. Мөн надад түүний утгыг тайлбарласан \ил болгосон\ зүйлгүйгээр би өгүүлбэрийг ойлгож байдаг.”¹⁰ Яагаад энэ боломжтой гэж? Яагаад гэвэл өгүүлбэр өөрөө өөрийнхөө утга санааг харуулдаг. Өгүүлбэр хэрэв үнэн бол учир байдал ямар байгааг тэр мэдүүлдэг. Мөн учир байдал дараах байдалтай болохыг хэлж өгдөг. Өгүүлбэрийг ойлгоно гэдэг нь тэр нь үнэн байх цагт (өгүүлбэр бодит фактыг дүрсэлж бйагаа үед) байршил бүхий юмыг (фактыг) мэднэ гэсэн үг.

Л.Витгенштейний өгүүлсэн энэ нөхцөл байдлыг неопозитивистуудын бүтээлүүдэд

⁷ См: об этом напр.: Зотов.А.Ф. Западная философия XX века. М., 1994.с. 217

⁸ Ludwig Wittgenstein. *Tractatus Logico-Philosophicus*. P., 36 First published by Kegan Paul (London), 1922. SIDE-BY-SIDE-BY-SIDE EDITION, VERSION 0.25 (NOVEMBER 8, 2011), containing the original German, alongside both the Ogden \Ramsey, and Pears\McGuinness English translations.

⁹ Ibid. P., 17

¹⁰Ibid. P., 34

үе үе загвар болж гардаг “хивсэн дээр муур байна” гэдэг өгүүлбэрийн жишээн дээр ойлгож болно. Тэр өгүүлбэрт бичиглэгдсэн атоман факт нь энэ өгүүлбэрийн гурван элементийг илтгэдэг. Үүнд: хивс, муур, хивсэн дээрх төлөв зэрэг юм. Л.Витгенштейнийхээр, хэл нь ертөнц, бодит байдалтай харилцах харилцаа яг ийм юм.

Ертөнцтэй харилцах хэлний харилцааг Л.Витгенштейн ийнхүү тодорхой элементүүд болгон авч үзжээ.

Гэхдээ ертөнц буюу бодит байдлын бүтцийг хэлний бүтцээр дамжуулан ойлгох оролдлого тийм ч амжилт дагуулаагүй гэж судлаачид заасан юм. Уг шалтгаанаа дараах шалтгаанаар тэд тайлбарлажээ. Үүнд: 1-рт, атоман фактуудын тухай сургаал шинжлэх ухааны байхаасаа илүү урлаг маягийн сургаал байсан. 2-рт, хэлэн илэрхийллийг, бодит байдлыг шууд дүрсэлдэг өгүүлбэрийг хүлээн зөвшөөрөх нь танин мэдэхүйн жинхэнэ үйл явцыг болхичилдог.

Сонгодог философийн үүднээс танин мэдэхүйн онолын асуудал бол давын өмнө ухамсар материаллаг бодит байдалтай харилцах харилцааны асуудал, өөрөөр хэлбэл субъект объектод харилцах онолын харилцааны асуудал байдаг. Тиймээс танин мэдэхүй бол хэлний тусламжтайгаар бодит байдлыг ойлголтын түвшинд сэргээн босгохуй мөн байдаг. Харин Л.Витгенштейн өөр үзэл илэрхийлдэг. Үүнд: түүнийхээр танин мэдэхүйн үйл явц чухамдаа «нейтраль монизм»-ын төвшинд¹¹ дэлгэрдэг. Энэ нь баримт бол зөвхөн субъектийн бүтээл төдий биш бас объектив үндэс ба объектив тал бүхий байдгийг илэрхийлсэн гэсэн үг. Б.Рассел “нейтраль элементийн” тухай ойлголтыг “нейтраль монизм” мөн гэж үзжээ.¹²

Логик позитивизм төлөвшихөд хүчтэй нөлөө үзүүлсэн бас нэг чухал санаа «Логик, философийн шастир»-т байдаг. Тэр нь: хэлний цорын ганц функци бол фактуудыг үгүйсгэх юмуу нотлоход оршдог. Хэл бол зөвхөн фактуудын тухай ярих зориулалттай. Хэлний бусад бүх хэрэглээ зүй бус юм. Тухайлбал, хэл өөрөө өөрийнхөө тухай ярих тохиромжгүй. Яагаад гэвэл хэл ертөнцийн тухай ярьж, түүнтэй ямар нэг ерөнхий, адилсаг зүйлтэй байдаг. Энэ ерөнхий зүйл илэрхийлэгдэх боломжгүй. Харин факт л илэрхийлэгддэг хэмээх үзэл мөн. Энд шинжлэх ухааны ертөнц, төгс хэлний тухай ярьсныг дахин дурдъя.

Гэхдээ, хэрэв шинжлэх ухааны хэлийг л энд хэл гэж тооцох аваас энэ нь нэгэн бэрхшээлтэй асуудлыг зайлшгүй шийдэх байдлаас ангижруулахгүй юм. Учир нь: хэрэв хэл зөвхөн фактуудын тухай ярьж болдог юм бол математик болон логикийн өгүүлбэрүүд, тухайлбал, $A \vee \bar{A}$, $2+2=4$ гэх мэтийн тухайд ямар байдалтай байх вэ? гэдэгт байгаа юм. Ийм илэрхийллүүд фактуудын тухай үл ярьж, иймд атоман өгүүлбэрүүд болж чадахгүй. Гэхдээ, бас эдгээр томъёолол нэгэн зүйлийг баталж байгаа нь илэрхий. Эдгээр өгүүлбэр юуг агуулж байна вэ?. Энд Аристотель, Декарт, Гуссерль, Кант, Л.Витгенштейн зэрэг олон сэтгэгчийн санааг зовоож байсан танин мэдэхүйн онолын хамгийн хүнд асуудлуудын нэг бий болдог. Өөрөө илт үнэн хэмээн нэрлэгдэх зүйлийн мөн чанарын тухай асуудлын тухай энд яригдаж байна. $2 \times 2 = 4$ байдагт, бас $A \vee \bar{A}$ гэдэгт, өөрөөр хэлбэл «өнөөдөр 10 сарын 7 мөн юмуу 10 сарын 7 биш» зэрэгт хэн ч эргэлзэхгүй. Юу эдгээрийг илт үнэн өгүүлбэрүүд болгож байна вэ? Яагаад бид эдгээрт эргэлзэхгүй байна вэ? Ер нь математик болон логик хоёрын уг чанар юунд орших вэ?. Энэ тухай асуултанд философийн түүхэнд сэтгэгчид өөр өөр хариулт өгч ирсэн байдаг. Тухайлбал:

—Илт үнэн өгүүлбэрүүд бол эргэлзэх боломжийг үгүй болгодог тийм яах аргагүй тодорхой зүйл мөн гэж Декарт үзэж байсан.

—Илт үнэн өгүүлбэрүүд гагцхүү синтетик априори бодомж мөн. Бидэнд орон зай

¹¹ Ц.Гомбосүрэн. Шинжлэх ухааны философийн позитивист ба постпозитивист чиглэлүүд. УБ., 2004. «нейтраль монизм»-ын тухай энэ номны 92 дахь талд үзнэ үү.

¹² Мөн тэнд

цаг хугацааны мэдрэхүйн априори хэлбэрүүд байдгийн ачаар тэдгээр өгүүлбэр боломжтой гэж Кант үзсэн.

—Уг логик шинжтэй өгүүлбэрүүд бол мөнх, абсолют, төгс үнэнүүд мөн, тэдгээрийн үнэн нь шууд оюуны бясалгал буюу интуицийн актад тусдаг гэж Гуссерль тайлбарлаж байв.

Харин Л.Витгенштейн иймэрхүү өгүүлбэрүүдийн лингвистик статусыг тогтоох өөр замаар явсан. Тэрбээр асуудлын эрс зоригтой шийдлийг санал болгосон. Математикийн болон логикийн өгүүлбэрүүд абсолют үнэн байдаг тул жич жич юуг ч ярьдаггүй, юуг ч дүрсэлдэггүй, ямар ч фактыг илэрхийлдэггүй хэмээн Л.Витгенштейн тунхагласан. Ийм утгаар тэдгээр нь хэрэг дээрээ өгүүлбэрүүд биш юм. Л.Витгенштейнийхээр математикийн болон логикийн өгүүлбэрүүд нь тавтологи мөн (6.1).

Л.Витгенштейн хэлний илэрхийллүүдийг 3 хэлбэрт хуваасан. Үүнд:

- 1). Хэрэв өгүүлбэр бодит байдалтай (факттай)тохирч байвал үнэн байдаг;
- 2). тавтологи бол үргэлж үнэн байдаг, тухайлбал, $(a + b)^2 = a^2 + 2ab + b^2$;
- 3). Логик зөрчил бүхий өгүүлбэр хэзээ ч үнэн байдаггүй.

Эндээс харахад тавтологи, зөрчил хоёр нь бодит байдлын дүр болж чадахгүй. Тэдгээр нь ямар ч боломжит фактыг дүрсэлдэггүй. Тийм учраас эхнийх нь аливаа боломжит нөхцөл байдлыг зөвшөөрдөг. Харин зөрчил нь юуг ч зөвшөөрдөггүй.

Л.Витгенштейний үзэж байгаагаар “дүрийн дүрсэлдэг зүйл бол түүний утга мөн”. Гэтэл тавтологи, зөрчил хоёр юуг ч дүрсэлдэггүй. Тиймээс “тавтологи, зөрчил хоёр утгагүй”. Тухайлбал тавтологи \өөрөөр хэлбэл математикийн ба логикийн өгүүлбэр\ ертөнцийн тухай ямар ч мэдээллийг агуулдаггүй. Энд объектив ертөнцийг биш, харин мэдлэгийн ертөнцийг ярьж байгаа нь бас ойлгомжтой. Тухайлбал, “(4.461) зуны өдрүүдэд нэг бол бороо ордог, нэг бол бороо ордоггүй гэдэг тавтологийг би мэдэж байлаа гэхэд тухайн өдрийн цаг агаар тэр тавтологид огт үл тодордог.”¹³Л.Витгенштейнийхээр « $AV\bar{A}$ » тавтологи бол ерөнхийдөө утгагүй, өөрөөр хэлбэл нэг өгүүлбэрийг нөгөөд хөрвүүлэхэд шаардагдах символизмын хэсэг л юм.

Өгүүлбэрт ярьдаг зүйл, харуулдаг зүйл хоёрын хоорондох ялгаа Л.Витгенштейнд маш чухал. “(6.22)Логикийн өгүүлбэрүүд тавтологи байдлаар харуулдаг ертөнцийн логикийг математик тэгштгэлээр харуулдаг”¹⁴ гэж тэрээр бичжээ. Харин энд өгүүлснийг хэрхэн ойлговол зохих вэ? Жишээ нь: “бороо нэг бол ордог, нэг бол ордоггүй” гэдэг тавтологийг авч үзье: Л.Витгенштейнийхээр, чухам ийм тавтологи нь ертөнцийн бүтцийг бидэнд нээдэг. Эдгээр бүтэц нь боломжуудыг зөвшөөрөх шинжтэй байдаг. Гэтэл $2 + 2 = 4$ гэсэн математик илэрхийллийг авч үзье. Энэ тавтологи илэрхийлэл бол ертөнцийн тасралтат чанар, түүн дэх янз бүрийн олонлог, хэсгүүдийн оршихуйг заадаг. Ийнхүү ертөнцийг абсолют нэгдэлтэй гэдэг Парминедийн үзэлд эсрэг философи үзлийг Л.Витгенштейн баримталжээ.

Математикийн болон логикийн өгүүлбэрүүд, бас фактуудын тухай илэрхийллүүд зэргээс гадна «философийн өгүүлбэрүүд» гэдэг ойлголт анхны Л.Витгенштейний философид бий. Тэрээр: философийн өгүүлбэрүүд факт ярьдаг биш, бас тавтологи биш байдаг. Тэдгээрийн ихэнх нь утгагүй байдаг. “Философи бол байгалийн шинжлэх ухаануудын нэг биш” гэж Л.Витгенштейн үзсэн (Л.Витгенштейнийхээр мэдээж, нийгмийн шинжлэх ухаан гэж огт байхгүй). “4.111 Философийн зорилго бол бодлын логик

¹³Ludwig Wittgenstein. *Tractatus Logico-Philosophicus*. P. ., 54 First published by Kegan Paul (London), 1922. SIDE-BY-SIDE-BY-SIDE EDITION, VERSION 0.25 (NOVEMBER 8, 2011), containing the original German, alongside both the Ogden \ Ramsey, and Pears\McGuinness English translations.

¹⁴ Ludwig Wittgenstein. *Tractatus Logico-Philosophicus*. P. ., 99. First published by Kegan Paul (London), 1922. SIDE-BY-SIDE-BY-SIDE EDITION, VERSION 0.25 (NOVEMBER 8, 2011), containing the original German, alongside both the Ogden \ Ramsey, and Pears\McGuinness English translations.

тодруулга мөн. Философи бол онол биш, харин үйл ажиллагаа юм. Философийн бүтээлүүд үндсэндээ тайлбарлалуудаас бүрдэг.”¹⁵ “(4.112) Философийн үр дүн бол «философийн өгүүлбэрүүд» биш, харин өгүүлбэрүүдийн тухайн түвшинд тодотчилогдсон байдал мөн. Философи бодлыг хатуу шүүн тунгааж тодруулах ёстой.”¹⁶

Тийнхүү Л.Витгенштейний үзлээр хүн төрөлхтөн ертөнцтэй практикийн болон сэтгэл (психик)- ийн янз бүрийн талаар холбогддог. Тэдгээр холбоо бүхэн эцсийн эцэст хэлээр дамжин хэрэгждэг. Өөрөөр хэлбэл хүн өөрийнхөө ухаандаа юм уу төсөөлөлдөө бүтээдэг ертөнцийн дүр нь эхлэл, төгсгөл аль алинаараа хэл, хэлний бүтэц, хэлний онцлогуудаар тодорхойлогддог. Чухам ийм утгаар ертөнц бол хэлээр, хэлэх үйлдэлээр бүрдэг. “Ертөнц бол миний ертөнц мөн гэдэг баримт нь хэлний (миний ойлгож буй ганц хэлний) хязгаар **миний** ертөнцийн хязгаар болдогт илэрнэ.”¹⁷

Эхэн үеийн Л.Витгенштейний философи үзлийн үүднээс хандвал философичид гаргадаг бүх төөрөгдөл, тэдний бүх хүндрэл бол хэлний хэрэгслүүдээр хэлж болохгүй зүйлийг тэд хэлэнд илэрхийлэх гэж оролддогдоос шалтгаалдаг. Учир нь хэл өөрийн бүтэц болон уг чанараараа зөвхөн фактуудын тухай ярих зориулалттай. Өгүүлбэрүүд фактыг илэрхийлсэн нөхцөлдөө худлаа байсан ч илт, ойлгомжтой, үнэн гэгдэж байдаг хэмээн Л.Витгенштейн үндэслэсэн юм.

Бас «төгс хэл» зохиоход чиглэсэн Л.Витгенштейний философи үзэл, түүний дотор логик атомын тухай онол номиналист явцуу үндэслэлүүдэд тулгуурласан байна. Энэ учир дутагдлыг бусад философич шүүмжилсэн төдийгүй Л.Витгенштейн өөрөө ч олж харсан байжээ. Энэ нь лингвистик философийг боловсруулах байр сууринд австри-английн энэ сэтгэгчийг авч үзэхэд хүргэсэн байна.

Гэхдээ энэн үеийн Л.Витгенштейний “Логик, философийн шастир” бүтээлийн үндсэн санаа нь Венийн дугуйлангийнхны логик позитивизмын нэг чухал эх сурвалж болсон гэж судлаачид үнэлсэн байдаг.

SUMMARY

The articles addresses the problem of ideal language in the philosophy of Ludwig Wittgenstein. In that philosophy ideal language involved to the theory of propositions, then, on this view, a merely external combination of two theories: a theory of elementary propositions (they have meaning by being logical pictures of elementary states of affairs), and the theory of truth-functions as an account of non-elementary propositions; this latter theory breaks down rather easily, because it is impossible to regard generalized propositions that relate to an infinitely numerous universe as truth-functions of elementary propositions. According to Wittgenstein, propositions are true insofar as they provide actual facts in the case; and our propositions are meaningful insofar as they provide a picture of possible facts in the case. Thus the proposition of metaphysics are neither true nor false, but without any meaning at all. As seen by the author, the underlying conditions for this theory has been several defection from the some ruling party.

НОМ ЗҮЙ

1. Алфред Тарский. ”Введение в математическую логику и методологию дедуктивных наук” Мс., 1948
2. А.Л. Блинов. Аналитическая философия. Коллектив авторов. Мс., 2006
3. Грязнов. А. Язык и деятельность: Критический анализ витгенштейнианства. Изд. 2-е, доп. — М.: 2009

¹⁵ Ibid. P., 40

¹⁶ Ibid. P., 40

¹⁷ Ibid. p., 87

4. Людвиг Витгенштейн. Избранные работы / Пер. с нем. и англ. В.Руднева. М.: Издательский дом «Территория будущего», 2005
5. Л. Б. Макеева. Язык, Онтология и Реализм. Мс., 2011
6. Э.Д. Мур. Защита здравого смысла... \Аналитическая философия: становление и развитие (Антология)., 1998
7. G.E.M.Anscombe. An introduction to wittgenstein's tractatus. New York., 1967
8. Ludwig Wittgenstein. Tractatus Logico-Philosophicus. First published by Kegan Paul (London), 1922. SIDE-BY-SIDE-BY-SIDE EDITION, VERSION 0.25 (NOVEMBER 8, 2011), containing the original German, alongside both the Ogden \Ramsey, and Pears\ McGuinness English translations
9. Ц.Гомбосүрэн. Хэлний философи ба хэл шинжлэлийн (лингвистик) философи. УБ., 2010
10. “Философи, шашин судлал” сэтгүүл. № 15 (391). УБ., 2013